

AHİLİK GELENEĞİ VE GÜNÜMÜZ FETHİYE ESNAFI*

Gürsoy AKÇA**

ÖZET

Türk Fütüvvet teşkilatı (Ahilik) Müslüman Türk Milletinin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik hayatının şekillenmesinde önemli rollere sahip olmuş bir teşkilatın adıdır. Anadolu Selçuklularının hakimiyeti esnasında dönemin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel şartları altında gelişmiştir. Hakiki mana ve derin anlamını mutasavvıfların katkılarıyla kazanan fütüvvetçilikle kadim Türk medeniyeti değerlerinin sentezi bu teşkilatın karakterinin şekillenişinde etkili olmuştur. Yaklaşık bin yıldır bu örgüt, Türk Milletinin Anadolu'daki sosyal, ekonomik, dini, ahlaki, kültürel ve politik hayatında önemli fonksiyonlar yerine getirmiştir. Özellikle, dini ve ahlaki temellere dayalı bir iktisat anlayışıyla sadece Türk insanı arasında, özellikle Türk Esnaf ve sanatkarları arasında nesiller boyu süren iş ve ahlaki ilkelerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Modern dünyada, Türk Fütüvvet örgütünün (Ahiliğin) varlığından söz edememek de onun ahlaki ilkeleri hala özellikle de günümüz Türk esnaf ve sanatkarları arasında varlığını sürdürmektedir.

ANAHTAR KELİMELELER

Fütüvvet, Ahi Teşkilatı, Esnaf ve sanatkarlar.

AKHI TRADITION AND TODAY'S FETHİYE GUILDS

ABSTRACT

Turkish Futuwwa Organization (Ahilik) is the name of an organization that had a decisive role in shaping socio-cultural as well as the socio-economic life of Muslim Turkish nation. It has developed during the Anatolian Seljuks reign under the socio-economic and socio-cultural conditions of that era. The synthesis between the values of ancient Turkish civilization and the Futuwwa idealism that had gained its proper and deepest meaning by the contribution of Sufis, had become effective in shaping the main peculiarities of this organization. More or less for a thousand year, this organization has executed decisive functions in social, economic, religious, ethical, cultural and political life of Turkish Nation in Anatolia. Especially, by help of an economic mind that was based on religious and ethical sources, it has contributed to the development of work and ethical principals continued for generations among not only the Turkish guilds and artisans but the Turkish people as well. Although it is not possible to speak of the

* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 20.08.2003 tarihinde kabul edilen doktora tezi özetidir.

** Arş. Gör. Dr. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

presence of Turkish Futuwwa organization in the modern world, its ethical principles still has presence especially among today's Turkish guilds and the artisans.

KEY WORDS

Futuwwa , Akhi Organization, Guilds and artisans.

GİRİŞ

Ahilik teşkilatının kuruluşu Anadolu Selçuklu döneminin en önemli kültür ve medeniyet olaylarından birisidir. Mutasavvıflarca gerçek mana derinliği kazandırılan fütüvvetçilik geleneğiyle Türk kültürel değerlerinin etkileşimine dayanan bu teşkilat, Türk kültür ve medeniyetinin, Türk Dili ve Edebiyatının, Türk gelenek ve törelerinin, özellikle de Türk sanat ve ticaret ahlakının oluşması, gelişmesi ve yaygınlık kazanmasında çok önemli fonksiyonlar ifa etmiştir.¹ İslam alemindeki fütüvvetçilik geleneğini, insani ve ahlaki üstün meziyetleri ifade etmesi bağlamında İslam öncesi dönemlere kadar götürmek mümkündür. Fakat fütüvvetçilik gerçek mana derinliğini İslam Dini'nin ortaya çıkışından sonra ve özellikle de mutasavvıfların katkılarıyla kazanmıştır. Nitekim fütüvvetçilik İslam alemindeki yiğitlik ve kahramanlık ülküsünün adı olurken, bu ülküyü şahsında temsil eden kişiye feta denilmiştir. Fetihlerin de etkisiyle VIII. Yüzyıldan itibaren İslam aleminde büyük sosyal ve politik sarsıntılar yaşanmıştır. Bu durum, özellikle merkezi yönetim örgütlenmesine sahip olmayan yerlerde farklı isimlerle anılan (ayyar, şatır, cavlak, rind v.s.), kendilerini fütüvvet ehli olarak takdim eden, savaş, sertlik gibi vasıflarıyla karakterize olan ve ciddi huzursuzluklara sebebiyet veren örgütlerin ortaya çıkmasını netice vermiştir. Bu durum karşısında mutasavvıflar kendi düşünceleri paralelinde yeni bir fütüvvet anlayışı geliştirmişlerdir. Bu fütüvvet anlayışının kahramanı olan olan feta, savaş ve sertlikten ziyade fevkalade dürüstlük, cömertlik, fedakarlık, Allah'tan korkuculuk, bağışlayıcılık gibi vasıflarla karakterize olmuştur.² Mutasavvıflar, bu fütüvvet ilkelerini benimseyen kişilerin halk arasında çoğalması suretiyle fütüvvetçiliğin yaygınlık kazanmasının, halkın sıkıntılarının azalmasına katkıda bulunacağı düşüncesindeydiler. Bu düşüncenin sevkiyle İmam Kuşeyri, Ebu' Ferec İsfehani, Ahmed bin Hadraveyh, Ebu Talib Muhammed el Mekki gibi alimler eserler ortaya koymuşlardır. Mutasavvıflardan Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed Sülemi fütüvvet ilkelerini birleştirmek suretiyle fütüvvetname yazan ilk kişi olmuştur. XII. Yüzyılın sonlarına dek İslam

¹ Mikail Bayram, Fatma Bacı ve bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı), Damla Ofset Matbaacılık, Konya 1994, V.; Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1981, s.28-48.

² Neşet Çağatay, Ahilik Nedir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.4.

alemindeki fütüvvet birlikleri ayrı ve farklı tasavvufi ve mezhebi birlikler halinde bulunmuşlardır. Bu dönemde 34. Abbasi Halifesi Nasır Li Dinillah, İslam alemindeki tüm fütüvvet birliklerini birleştirip yeni bir organizasyona tabi tutmuş, kendisi de bu yeni organizasyonun başına geçmiştir.³

XIII.yüzyılın ortalarına doğru Anadolu’da ortaya çıkan ahilik teşkilatıyla fütüvvetçilik yeni bir yapıya bürünmüştür. I. Gıyasü’-d-Din Keyhüsrev’in ikinci saltanatı zamanında Abbasi Halifesi Nasır Li Dinillah ile siyasi ve kültürel içerikli teması geçilmesiyle fütüvvetçilik hareketi Anadolu’ya intikal etmiştir. Ahilik fütüvvet teşkilatına bağlı olarak kurulmuş olmasına rağmen, Anadolu’nun o dönemdeki siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik şartlarının tesirleri altında, Türklere has özellikler ile İslam dünyasının diğer bölgelerinde görülen fütüvvet hareketlerinden farklı bir şekil ve istikamet kazanarak bir çalışanlar örgütü halini almıştır. Bu yönüyle ahiliğe Türk fütüvvet hareketi demek yanlış olmayacaktır.

Ahilik teşkilatı belirli bir iş, ahlak ve hiyaraşi disiplini içinde topluma hizmeti ve çalışmayı ibadet olarak gören kişilerden oluşan ve bu vasıfları haiz kişileri yetiştiren bir teşkilattı. Ahilik örgütlenmesi içinde belirli ilkelerle hareket eden kişilerden zamanla bir “ahi” insan tipi oluşmuştur. Bu insan tipi, bir sanat veya mesleğe sahip olma, dindarlık, cömertlik, konukseverlik ve yardımseverlik ve özellikle de doğruluk ve dürüstlük nitelikleriyle temayüz etmiştir.

Ahilik teşkilatı toplumda ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri faaliyetleriyle etkili olmuştur.⁴ Ahiler merkezi otoritenin zayıfladığı ya da ortadan kalktığı dönemlerde buldukları yerleşim birimlerde organize ve zinde yerel milis güçleri olarak yönetime el koyarak karışıklık ve anarşinin önüne geçmiş, halkın huzurunu sağlamışlardır.⁵ Cömertlik ve dayanışmacılık anlayışları çerçevesinde geliştirdikleri orta sandıklarıyla esnaf ve sanatkara iş hayatı için gerekli kredileri sağladıkları gibi, halkın ihtiyaçları için sosyal içerikli harcamalarda da bulunmuşlardır.⁶

³ Çağatay, a.g.e., s.7-11.; Mikail Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Konya 1991, s.15-21.

⁴ Bayram, a.g.e., s.5-6.

⁵ Kadir Arıcı, “Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği (Ahiyan-ı Rum)”,II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.45.

⁶ Yusuf Ekinci, Ahilik ve Meslek Eğitimi, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1990, s.26-28.

FÜTÜVVET HAREKETİ

Arapça bir kelime olan ve feta (çoğulu fityan) kelimesinden türetilen fütüvvet, yiğit bir delikanlıdaki övgüye layık nitelikleri ifade eden mücerret bir isimdir. Kelime bu manasıyla ahlakî bir terim olarak görülmektedir. Diğer taraftan aynı terim, ifade edilen ahlaki faziletlerin gereklerini yerine getirmeyi vazife edinmiş, aynı fikirlere sahip gençlerin (fityan) teşkil ettikleri birlikleri bildirmek üzere, sosyal bakımdan “delikanlılar birliği, gençler birliği ve korporasyon” gibi kavramları içererek ⁷ sosyal içerikli bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece fütüvvet kelimesi, hem her toplumda karşılaşılabilen yiğitlik ülkülerinin Arap toplumundaki tezahürünün adı hem de bu ülkü etrafında şekillenen birliklerin adıdır.

Bu şahsiyet, Arap toplumuna örnek teşkil eden ülküsel şahsiyetin adıdır. Feta, Arap için insanlığın en yüce mertebesini temsil eder. İslamiyetten önce ve İslam’ın ilk döneminde feta olarak nitelenen kişiler toplumda tek tek anılıyorlardı. İslamiyetten önce fetalığı şahsında temsil eden Hatem-i Tâi, misafirlerini iyi ağırlaması, onlara at, deve v.s. hediye etmesiyle nam yapmıştı. İslam döneminde ise Ali b. Ebu Talib, yiğitliği ve savaşçılığıyla feta tipinin toplumdaki temsilcisi olmuştur.⁸

İslam dönemi fetalığının şekillenmesinde Kur’an-ı Kerim’in mesajları etkili olmuştur. Yine bu dönem fetalığının fikri ve ahlakî şekillenmesinde Emeviler döneminde İslâm Dünyasında ortaya çıkan olaylar ve bu olayları takip eden büyük sosyal ve siyasi çalkantılar bir dönüm noktasını teşkil ederler. Hatta bu dönemde İslam aleminin içine düştüğü sosyal ve siyasal durum fütüvvet hareketini doğurmuştur denilebilir. Aynı durum tasavvuf hareketi için de söz sonusudur.⁹ Nitekim fütüvvet konusunu ilk ele alanlar mutasavvıflar olmuştur. Bu mutasavvıflar arasında Tirmizi’yi (ölm: 898), Cüneyd-i Bağdadi’yi (ölm: 909) ve İbn’ül Arabi’yi saymak mümkündür.¹⁰ Mutasavvıflar fütüvveti tasavvufi bir manada kullanmışlardır. Hatta fütüvveti tasavvufun temel bir kavramı olarak ele almışlardır.¹¹ Dolayısıyla mutasavvıflar fütüvvet ideallerinin yaşatılmasına vurgu yapmışlar, fakat teşkilatlanma üzerinde durmamışlardır.

⁷ Franz Taeschner, “İslâm Orta Çağında Futuvva – Fütüvet Teşkilatı” Çev. Fikret Işıltan, İ.Ü.İ.F.M. C: V, S: 1-4, 1953-1954, s. 3.

⁸ Çağatay, (1981), a.g.e., s. 6.

⁹ Bayram, (1991), a.g.e., s. 17-18.

¹⁰ Ahmet Kal’a, “Fütüvvet ve Ahiliğin Doğuşu” Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S: 65, 1990, s. 273.

¹¹ Abdülbaki Gölpınarlı, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı” İ.Ü.İ.F.M. C: 2 S: 1-4, 1949-1950, s. 9; Aynı yazar, “Burgazi ve Fütüvvetnamesi” İ.Ü.İ.F.M. C: XV, S: 1-4, 1953-1954, s. 86, 121, 124.; Cemal Anadol, Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bkl Yay.

Bazı mutasavvıf ve bilgin kişilerin kişinin toplum içindeki davranışlarını düzenlemek, kültürlerini geliştirmek için ahlaki ve sosyal kurallar tesbit etmeleri ve bunları fütüvvetnamelerde kayıt altına almalarıyla¹² fütüvvet ilkelerinin topluma malolma yolu açılmıştır. Zamanla bu ilkeler bazı sosyal sınıfların özel yaşam kuralları haline gelmişlerdir. Böylece fütüvvet, sosyal bir sınıfın ahlaki yaşam kurallarına dönüşmüştür.

Fütüvvetçiliğin bir fikir ve ahlak hareketi olarak doğuşu ve gelişmesi Arap-İslam dünyasında ve daha ziyade mutasavvıflar sayesinde olurken; bir sosyal birlik olarak şekillenmesi, İslam'ın Asya'daki yayılma alanları olan Türk ve İran bölgelerinde olmuştur. Fityan birlikleri eski "Arap-feta" idealinin tesiriyle oluşmuş, fakat daha sonraları İslam tasavvufunun tesiriyle şekillenmiş, kılık-kıyafetleri, ahlakları ve isimleri az-çok farklılıklar arz eden sosyal birliklerdir. Franz Taeschner'a göre fityan birlikleri, beşerî kültür hayatının her safhasında karşılaşılan erkek birliklerinin tipik örneklerinden biridir. Ortaya çıkışlarında cemiyetteki erkeklerin bir araya gelme, birlik oluşturma güdülerini etkili olmuştur.¹³

Bu birliklerin mensupları çeşitli sosyal ve etnik ortamlardan gelmiş, her türlü aile, meslek ve kavim bağından ayrı olarak arkadaşlık ve sadakat bağlarıyla bir arada yaşayan kişilerdir.¹⁴ Bu teşekküller meslekî olmaktan çok sosyal özellikler taşımaktaydılar. Miladi IX. Asırda bu teşekküller içinde esnaf birliklerinin oluştuğu görülmektedir. Abbasi Hilafetinin başlangıç dönemlerine tesadüf eden bu gelişmede, sınaî ile gelen şehirleşme etkili olmuştur.¹⁵ Farklı bölgelerde farklı isimler alan bu birliklerin isimleri, toplumda marjinal gruplar olduklarını düşündürecek mahiyettedir. Yine bu birlikler arasında bir etkileşimden söz etmek de mümkündür. Bu bağlamda Türklerin milli kahramanlık ülküleri olan Alplik fütüvvet potasında eriyerek gazilik mefkuresi şeklinde daha yüce bir sahada yeni bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶

Ank. 1991 S: 2, Gölpınarlı, "Şeyh Seyyid Gaybi Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi", İ.Ü.İ.F.M. C: XVIII, S: 1-4, 1955-1956, s. 44.

¹² Neşet Çağatay, "Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler – Bu alanda Ahiliğin Etkileri" Belleten Dergisi, C: 52, S. 203, s. 487.

¹³ Taeschner, a.g.m., s. 8-12.

¹⁴ İsmet Kayaoğlu, İslam Kurumları Tarihi, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara 1985, s. 130.

¹⁵ Ahmet Tabakoğlu, "Sosyal ve İktisadî Yönleriyle Ahilik" XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri ve Esnaf ve Sanatkarların Sosyo-Ekonomik Meselelerinin Tartışıldığı Panel Tebliğleri", Kırşehir 1984, s. 44.

¹⁶ Bayram, a.g.e., s. 19.

Fütüvvet birliklerinin çekirdeği hükmünde olan fıtyan birlikleri, İslam'ın sert kabile anlayışını yumuşatmış olmasıyla kan bağıının ikinci plana itilmesi ve şehirleşmenin cemaat ilişkilerini cemiyet ilişkilerine çevirmesinden doğmuş potansiyel kargaşaların önlenmesinde önemli sosyal fonksiyonlar ifa etmişlerdir.¹⁷ Ne var ki, miladi X. Yüzyılın ortalarında fıtyan birliklerinden bazılarında mesleklerini dine dayandırma eğilimi görüldü. Bunlar çeşitli fırkalara ayrılarak dinin aleyhine tavır takınanların katline ve mallarının yağmalanmasına giriştiler. Bu anlayış ve tavırları neticesinde Abbasi Devleti ve bütün İslam alemi içinde bir huzursuzluk unsuru haline gelmişlerdir.

Fütüvvet Hareketi Abbasi Halifesi Nasır li Dinillah'ın fütüvvet teşkilatına girmesi ve kendisini fütüvvetin piri ilan etmesiyle yeni bir döneme girmiştir. Nasır, kendi teşkilatına dahil olmayan fütüvvet birliklerini lağvetmiştir. O, fütüvvet hareketine merkezi, bürokratik, hiyerarşik, ahlaki kaideleri ve lideri olan bir yapı kazandırmıştır.¹⁸ Aynı zamanda fütüvvet birliklerini devletleştiren Nasır, bir yandan onlara devlet desteği sağlayıp yapısal durumlarını güçlendirmiş, diğer yandan ise onların güçleri ve nüfuzlarından istifade etmiştir. Yine onları devletin yanına çekerek zararlarının önüne geçmiştir.¹⁹

Fütüvvet Hareketinin Anadolu'ya intikalinin I. Gıyasü'd-Din Keyhüsrev'in ikinci saltanatı esnasında Abbasi Hilafetiyle kurulan kültürel ilişkilerle gerçekleştiğinden söz etmiştik. Bu ilişkiler çerçevesinde birçok alim Anadolu'ya gelmiştir. Bunlar arasında Ahi Evren Şeyh Nasır'd-Din Mahmud, onun hocası Evhadu'd-Din-i Kirmani, Kirmanî'nin halifesi şeyh Zeynü'd-Din Sadaka v.b. vardı. Bu fütüvvet erbabı şeyhler ve fütüvvet ehli kimseler fütüvveti Anadolu'da kurmakla görevlendirilmişlerdi.²⁰

Fütüvvet hareketinin Anadolu'ya intikalinde Abbasi Hilafeti'nin iradesi ve fütüvvet hareketinin saraydan halka doğru oluşu dikkat çekicidir.

AHİLİK TEŞKİLATI

Ahilik, binlerce yıldan beri süregelen kadim Türk medeniyetinin, İslam kültürüyle uyum içerisinde kaynaşmasından doğan yeni bir kültür kuruluşudur. Bu kuruluşun İslamî yönünün şekillenişinde fütüvvet anlayışı merkezi bir öneme sahiptir. Ahilik, XIII. Asır başlarında 34. Abbasi Halifesi en Nasır Li

¹⁷ Sebhattin Güllülü, Ahi Birlikleri, Ötüken Yay. İst. 1992, s. 31.

¹⁸ İsmet Kayaoğlu, "Halife en Nasır'ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyrultusu" A.Ü.İ.F. Dergisi, C: 25, Ankara 1981, s. 221-226.

¹⁹ Şerif Mardin, Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İst 1997, s. 19.

²⁰ Bayram, a.g.e., s. 129-130.

Dinillah'ın kurduğu fütüvvet teşkilatına bağlı olarak kurulmuştur. Dönemin Anadolusunun sosyal, siyasi, kültürel, sınai ve ticari şartları içinde ve bu şartların etkisiyle Türklere özgü zevk ve salika ile İslam dünyasının hiçbir yerinde görülmeyen bir şekilde ve istikamette gelişerek oluşmuş bir esnaf ve sanatkarlar teşkilatıdır.²¹ Doğu Türkleri daha IX. Yüzyılda şehir yaşamı, ticaret ve sanatta ileri bir seviyede bulunuyorlardı. Aralarında sanat ve meslek birliğini sağlayan ve bir tüzüğe bağlı olarak faaliyet gösteren teşkilatlanmaları vardı. İslamiyetle birlikte Türkler, teşkilat olarak kültürlerinde var olan bu müesseseyi, üyelerinin manevi ve sosyal yönlerini fütüvvet ilkeleriyle eğitmek suretiyle geliştirmişler ve yeni bir yapı kazandırmışlardır ki, bu ahiliktir.²²

Ahilik bir teşkilat olduğu kadar bir düşünce sistemidir de. Bu düşünce sistemiyle dünya ve ahiret hayatının saadetine ulaşacak ideal bir insan tipi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.²³

Bu insan, üstünlüğü yalnızca doğrulukta, çalışkanlıkta ve işgüzelliğinde gören; vicdanını kendi üzerine gözcü koyan, helalinden kazanan, ölçü-tartı ehli olan ve üretken olup yardım eden kişidir. Yardımlaşma, çalışkanlık, yiğitlik, misafirperverlik ve temizlik ahi insan tipinin temel nitelikleridir.²⁴

Ahilik başlangıçta birkaç esnaf kolunu kapsayan bir teşkilatlanmaya sahipti. Zamanla Anadolu'nun her şehir ve kasabasında hatta köylerinde yaygınlık kazanmış, bütün esnaf ve çalışanları bünyesinde toplayan çok yönlü sosyal bir kuruluş hüviyetine bürünmüştür.²⁵ Bir yerleşme birimindeki ahi birlikleri arasındaki münasebet, her bir sanat kolunun şeyhlerinin katılımıyla oluşan büyük meclis vasıtasıyla sağlanıyordu. Yine bütün esnaf birlikleri büyük meclis başkanı vasıtasıyla Kırşehir'deki Ahi Evren zaviyesine bağlıydılar. Kırşehir Ahi Evren zaviyesinin başında bulunan ahi baba, bütün sanatkarların piri kabul edilen Ahi Evrenin halifesiydi ve dolayısıyla bütün birliklerin başıydı.²⁶ Böylece ahi birlikleri önce yerel merkezlere, sonra da yerel

²¹ Bayram, a.g.e., s. 5.

²² Neşet Çağatay, "Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler", ayrı basım T.T.K. Yayınları, Ankara 1988, s. 489-491.

²³ İsmet Çetin, "Bir Fikir Sistemi Olarak Ahilik", II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 89.

²⁴ Anadolu, a.g.e., s. 6; Necla Pekolcay, "İslami Türk Edebiyatı Metinlerinde Ahi Kelimesinin Yeri", XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, İst. 1986, s. 73-77.

²⁵ Yusuf Ekinci, Ahilik ve Meslek Eğitimi, M.E.B. Yayınları, İst. 1990, s. 23.

²⁶ Ekinci, a.g.e., s. 24.

merkezlerin bağlı oldukları genel merkez konumunda olan Kırşehir zaviyesine bağlı olma şeklinde hiyerarşik teşkilatlanmaya sahiptiler.

Ahi birliklerinin iktisadi yapılanmasında orta sandıklarının özel bir yeri vardı. Bu sandıkların temel fonksiyonu sosyal dayanışmayı sağlamak ve çalışanlara sosyal güvenlik mekanizması hizmeti görmektir. Ayrıca sandıktan ihtiyaç duyan esnafa ve diğer esnaf sandıklarına kredi verildiği de olurdu. İktisadî yapılanmanın idarî kısmında ise; esnaf şeyhi, idare kurulu ve büyük meclisin görev ve fonksiyonları etkili mekanizmalar olarak göze çarpmaktadır. Ahilikte bu idari mekanizmalarda yer alabilmenin tek kriteri yeterlilikti.

İktisadi yapılanmada merasimlerin de özel bir yeri vardı. Ahilikte merasimler bir prosedürler yığını olmayıp, ahilik felsefesinin mesajlarının göze, kulağa ve kalbe iletilme vasıtalarıydı. Merasimlerle sanatın bütün kademelerindeki kişiler birbirlerine yaklaştırılırdı.

Ahiliğe şerbet içme, şalvar giyme ve şedd bağlamak suretiyle girilirdi. Bunların dinî ve menkıbevî derin manaları vardı. Bunlardan şerbet (tuzlu-su) adına içilen kimseye bağlılığı ifade ederdi. Şalvar, iffeti, cinsî güdülere hakimiyeti sembolize ederdi. Şedd ise; fütüvvete kabul edilmişliği, yani elinin, belinin ve dilinin bağlılığını ifade ederdi.²⁷

Ahiler giyinişlerini yerel şartlara göre belirlemek eğilimindeydiler. Onların giyimleriyle ilgili olarak, mütevazî giyindikleri, süslü ve uzun elbise giymedikleri, giyimlerinde din büyüklerini taklid, din düşmanlarını taklitten sakınma eğiliminde olduklarını söylemek mümkündür.

Ahi birliklerinde 15. yüzyıldan itibaren çözülme emareleri görülmeye başlanmış, 16. yüzyıl sonları ve özellikle de 17. yüzyıl birliklerin çözülme dönemleri olmuştur. Birliklerin çözülmesinde; Avrupa'da siyasal oluşum paralelinde gelişen teknik ilerlemenin doğurduğu yeni ticaret anlayışı (merkantilist) ve bu anlayışın pratik sahadaki uygulama başarısı, Osmanlı Devleti'nin uluslar arası ticaretteki konumunu koruyamaması, Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasî başarısızlıklarının getirdiği olumsuzluklar, Osmanlı Devleti'nin beylikten İmparatorluğa geçişinde yaşanan yapısal değişim sıkıntıları, esnaf arasına katılan sosyal gruplar (yeniçeri, müteşebbis sermayeci grubu ve köylüler) ve bütün bu değişikliklerle esnaf birliklerinde ahlaki ilkelerin

²⁷ Sebahattin Güllülü, Ahi Birlikleri, Ötüken Yay., İst. 1992, s. 42, Naklen Louis Massignon, La Futuvva, s. 171. v.d.

uygulanamaz hale gelişi, yani; birliklerde özden çok şekilciliğin hakim olması etkili olmuştur.

Ahi birlikleri Türk Milletinin sosyal, iktisadî, ahlakî, dinî, kültürel, siyasî ve askeri hayatında önemli fonksiyonlar ifa etmiştir.

Bu bağlamda; başlangıçta Türk esnaf ve sanatkarlarına Bizans esnaf ve sanatkarları karşısında rekabet edebilmeleri için gerekli şartları hazırlamış olmaları, o dönem ve daha sonraki dönemlerde Türk esnaf ve sanatkarlarına istihdam imkanları sağlamış olmaları, Türk esnaf ve sanatkarları arasında ve onlar aracılığıyla Türk insanı arasında derin bir dini yaşantı ve ahlak anlayışı oluşturmuş ve geliştirmiş olmaları, Türk insanının ekonomik açıdan güçlenmesine katkıları, oluşturduğu örgüt ve mekanizmalar vasıtasıyla sosyal dayanışmaya, muhtaç ve yoksullara yardımcı olmaları nedeniyle toplum katmanları arasındaki gelir uçurumlarının yaratılmasını önlemiş olmaları, ülke savunmasına katkıda bulunmaları, zaviyeler vasıtasıyla Türk insanının edebiyat, müzik, sanatlar, gelenek ve göreneklerinin yaşatılmasına olan katkıları²⁸ sayılabilir.

SONUÇ

Araştırmanın teorik çerçevesini belirleyen bölümde görülmüştür ki, ahilik, fütüvvet ortamında doğan ve mutasavvıflarca tesbit edilen fütüvvet ilkelerinden etkilenen, fakat fütüvvetin bir devamı olarak ta görülmeyecek olan, Türk Milletine ait tarihi ve kültürel değerlerle, İslam dinine ait değerlerin bir sentezinden oluşan, Türk Milletine özgü bir kurumdur. Bu kurum Türk Milletinin yaklaşık bin yıllık Anadolu'daki varlığı esnasında onun dini, ahlakî, iktisadî, siyasî ve sosyal hayatına yön vermiştir.

Alan araştırmasına ait bölümünde; ahiliğin bir teşkilat olarak ortadan kalkmış olmasına rağmen, bir anlayış ve ahlak olarak Türk insanının, özellikle de Türk esnaf ve sanatkarının iş ve sosyal hayata ait tutum ve davranışlarına yön vermeye devam ettiği görülmüştür. Bu bağlamda, esnafın sosyal çevreye, genel ahlaka, işe sosyal dayanışmaya, işyerlerinde çalışanlara ve ülke sorunlarına ait yaklaşımlarında ahiliğe ait anlayışı büyük ölçüde yansıttıkları görülmüştür. Alan araştırmasının dini anlayış ve yaşantının şekilleniş sürecine ait bulgularından, esnafın serbest zaman faaliyetlerinde geleneksel değerlerin etkisinin büyük olduğu tesbit edilmiştir.

²⁸ Adnan Gülerman, Sevda Taştekil, Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 1.

Alan araştırmasına ait ilişki düzeyi incelemelerinde; yaş ile arkadaşlıkta dindarlık arama arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve özellikle 60 ve üzeri yaş grubunda arkadaşlıkta dindarlığa büyük önem atfetme eğiliminin olduğu, yaş arttıkça kararsız müşteriye komşu işyerlerine davet etme, ihtiyaç sahibi olanlara yardım etme malı müşteriye kusurlarıyla beraber anlatarak sunmanın arttığı, bunun yanında esnaf ve sanatkarlıkta para kazanmanın asıl amaç edinilmesinin yaş faktöründen bağımsız bir olgu olduğu bulgulanmıştır.

Eğitim düzeyinin yükselmesiyle arkadaşlıkta dindarlık arama eğiliminin kısmen azaldığı, ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunma eğiliminde cüzi bir azalmanın olduğu görülürken; kararsız müşteriye komşu işyerlerine davet etmenin, malı müşteriye sunarken onu kusurlarıyla beraber anlatmanın ve para kazanmayı esnaf ve sanatkarlıkta asıl amaç olarak görmenin eğitim düzeyi faktöründen bağımsız olduğu bulgulanmıştır.

Gelir seviyesinin yükselmesiyle kararsız müşteriye komşu işyerlerine davet etmenin ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmenin azaldığı bulgulanırken, arkadaşlıktan dindarlık aramanın, malı kusurlarıyla beraber anlatmanın ve esnaf ve sanatkarlıkta para kazanmanın asıl gaye edinilmesinin gelir seviyesi faktöründen bağımsız olduğu bulgulanmıştır.

İş türü ile işyerlerinde çalışanların davranışlarından sorumluluk hissetme arasındaki ilişki düzeyi incelemesinde, imalat ve tamirat yapılan işyerlerinin sahiplerinin çalışanlarının davranışlarından daha yoğun olarak kendilerini sorumlu görme eğiliminde oldukları bulgulanmıştır.

Namaz ibadetini yerine getirmedeki hassasiyet ile malı müşteriye sunarken onu kusurlarıyla beraber anlatma arasındaki ilişki düzeyi incelemesinde, namaz ibadetini yerine getirmedeki hassasiyet ile ticareti yapılan malı müşteriye sunarken onu kusurlarıyla beraber anlatma arasında belirleyici bir ilişkinin olmadığı bulgulanmıştır.

KAYNAKÇA

ANADOL, Cemal, Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

ARICI, Kadir, “ Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği (Ahıyan-ı Rum)”,II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

BAYRAM, Mikail, Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları Teşkilatı), Damla Ofset Matbaacılık, Konya 1994.

ÇAĞATAY, Neşet “Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler – Bu alanda Ahiliğin Etkileri” Belleten Dergisi, C: 52, S: 203.

ÇAĞATAY, Neşet, Ahilik Nedir, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

ÇAĞATAY, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1981.

ÇETİN, İsmet, “Bir Fikir Sistemi Olarak Ahilik”, II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

EKİNCİ, Yusuf, Ahilik ve Meslek Eğitimi, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1990.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, “Burgazi ve Fütüvvetnamesi” İ.Ü.İ.F.M. C: XV, S: 1-4, 1953-1954.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı” İ.Ü.İ.F.M. C: 2 S: 1-4, 1949-1950.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, “Şeyh Seyyid Gaybi Oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin’in Fütüvvetnamesi”, İ.Ü.İ.F.M. C: XVIII, S: 1-4, 1955-1956.

GÜLERMAN, Adnan, TAŞTEKİL, Sevda, Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

GÜLLÜLÜ, Sebahattin, Ahi Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992.

KAL’A, Ahmet, “Fütüvvet ve Ahiliğin Doğuşu” Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S: 65, 1990.

KAYAOĞLU, İsmet, “Halife en Nasır’ın Fütüvvet Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu”, A.Ü.İ.F. Dergisi, C: 25, Ankara 1981.

KAYAOĞLU, İsmet, İslam Kurumları Tarihi, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara 1985.

MARDİN, Şerif, Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.

PEKOLCAY, Necla, “İslami Türk Edebiyatı Metinlerinde Ahi Kelimesinin Yeri”, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Sosyal ve İktisadî Yönleriyle Ahilik” XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri ve Esnaf ve Sanatkarların Sosyo-Ekonomik Meselelerinin Tartışıldığı Panel Tebliğleri”, Kırşehir 1984.

TAESCHNER, Franz, “İslâm Orta Çağında Futuvva – Fütüvvet Teşkilatı” Çev. Fikret İşıltan, İ.Ü.İ.F.M. C: V, S: 1-4, 1953-1954.